

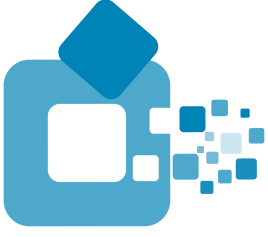
PAPER DETAILS

TITLE: Saglik alışanlarının COVID-19 Pandemisine Yönelik Metaforik Algıları: Kayseri İli Örneği

AUTHORS: Fatma DAGLI,Ümit Yusuf GÖNEN

PAGES: 32-47

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2099965>

Sağlık Çalışanlarının COVID-19 Pandemisine Yönelik Metaforik Algıları: Kayseri İli Örneği

Metaphoric Perceptions of Healthcare Professionals for the COVID-19 Pandemic: Case of Kayseri Province

ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

Fatma DAĞLI^{1*}

Ümit Yusuf GÖNEN¹

¹Çetin Şen Bilim ve Sanat Merkezi, Kayseri, Türkiye

¹Çetin Şen Science and Art Center, Kayseri, Türkiye

daglifatma@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2911-897X

biyolimp@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6618-7996

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Geliş Tarihi / Date Received

01.12.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted

17.08.2022

Yayın Tarihi / Date Published

Ağustos / August 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Ağustos - Ocak / August - January

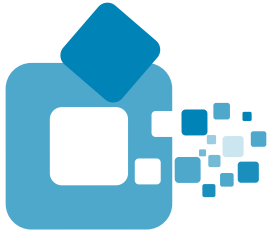
ATIF / CITE as

Dağlı, F., Gönen, Ü. Y. (2022) "Sağlık Çalışanlarının COVID-19 Pandemisine Yönelik Metaforik Algıları: Kayseri İli Örneği"/"Metaphoric Perceptions of Healthcare Professionals for the COVID-19 Pandemic: Case of Kayseri Province". bilar:Bilim Armonisi Dergisi, 5 (1): 32-47. doi: 10.37215/bilar.1028468

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilar>

Copyright © Published by Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü Since 2018, Antalya, 07100 Turkey. All rights reserved.

Sağlık Çalışanlarının COVID-19 Pandemisine Yönelik Metaforik Algıları: Kayseri İli Örneği

Metaphoric Perceptions of Healthcare Professionals for the COVID-19 Pandemic: Case of Kayseri Province

ANTALYA
İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZET

Tarihte yaşanan diğer salgınlar gibi Covid-19 pandemisinin de önemli kırılmalara yol açan, toplumların ve devletlerin reflekslerinin değiştirecek olan bir kriz olduğu ortadadır. Covid-19'un dünya üzerinde şaşırtıcı bir hızla yayılması bireysel olarak hissedilen kaygı, endişe ve korkunun toplumsal yaşamda geniş bir alana yayılmasına neden olmakta ve ciddi düzeyde ruhsal ve davranışsal değişikliklere yol açmaktadır. Salgınlarla mücadelede aktif rol oynayan ve yüksek oranda bulaş riski taşıyan sağlık çalışanları pandeminin psikososyolojik sonuçlarından en çok etkilenen grup olmaktadır. Bu çalışmada sağlık çalışanlarının Covid-19 virüsüne yönelik algılarının metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarılması, aynı zamanda geliştirilen metaforların tercih edilme nedenlerinin tespit edilmesi ve metaforların yaş, cinsiyet, çocuk sayısı gibi demografik bilgiler açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Kayseri ili sağlık hizmet sunucularında görev yapan 460 sağlık çalışanı oluşturmaktadır. Çalışma nitel araştırma modeli kapsamında olgubilim deseni kullanılarak yürütülmüş ve metaforik algı formu ile veriler toplanmıştır. Sağlık çalışanlarının "Covid-19" pandemisine ilişkin geliştirmiş oldukları metaforlar temsil ettikleri özelliklere göre on bir farklı kategoride toplanmış, her bir kategoriye dahil edilen metaforların frekans ve yüzde değerleri hesaplanmış ve sonuçlar pandeminin sağlık çalışanları üzerine olan psikososyal etkileri açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre sağlık çalışanlarının Covid-19 olgusuna yönelik geliştirdikleri metaforlar incelendiğinde ilk sırada "karamsarlık" kategorisinin yer aldığı, bu kategoriyi kısıtlayıcılık, karmaşa, bilinmezlik ve bulaşıcılık ile ilgili metaforların dahil edildiği kategorilerin izlediği belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların demografik özelliklerinin (yaş, cinsiyet, çocuk sahibi olma) metaforlara ilişkin kavramsal kategorilerin sıralamasını etkilediği görülmüştür. Bu çalışmanın bulguları dikkate alındığında Covid-19 olgusunun sağlık çalışanları örneklemini üzerinde oluşturduğu travmatik etkileri azaltabilmek için psikososyal iyi oluşun sağlanabilirliği açısından destekleyici/koruyucu programların artırılması faydalı olacaktır.

Anahtar Sözcükler: COVID-19, metafor, sağlık çalışanları, psikososyal durum, pandemi

ABSTRACT

It is obvious that, like other epidemics in history, the Covid-19 pandemic is a crisis that will cause significant breaks and will change the reflexes of societies and states. The surprisingly rapid spread of Covid-19 around the world causes the anxiety, worry and fear felt individually to spread to a wide area in social life and leads to serious mental and behavioral changes. Healthcare workers, who play an active role in the fight against epidemics and carry a high risk of transmission, are the group most affected by the psychosociological consequences of the pandemic. In this study, it is aimed to reveal the perceptions of healthcare professionals about the Covid-19 virus through metaphors, to determine the reasons for preferring the developed metaphors and to evaluate the metaphors in terms of demographic information such as age, gender, number of children. The sample of the research consists of 460 health workers working in the health service providers of Kayseri province. The study was carried out using the phenomenology design within the scope of the qualitative research model and the data were collected with the metaphorical perception form.

The metaphors developed by healthcare professionals regarding the "Covid-19" pandemic were collected in eleven different categories according to the characteristics they represent, the frequency and percentage values of the metaphors included in each category were calculated, and the results were evaluated in terms of the psychosocial effects of the pandemic on healthcare professionals. According to the findings of this study, when the metaphors developed by healthcare professionals for the Covid-19 phenomenon were examined, it was determined that the category of "pessimism" was in the first place, followed by the categories that included metaphors related to restrictiveness, confusion, obscurity and contagiousness. In addition, it was seen that the demographic characteristics of the participants (age, gender, having a child) affected the ordering of the conceptual categories related to the metaphors. Considering the findings of this study, it would be beneficial to increase supportive/protective programs in terms of providing psychosocial well-being in order to reduce the traumatic effects of the Covid-19 phenomenon on the sample of healthcare workers.

Keywords: COVID-19, metaphor, healthcare workers, psychosocial status, pandemic

1. GİRİŞ

Küresel boyutta ekonomik, sosyal, psikolojik, siyasal ve ahlaki birçok tartışmayı beraberinde getiren Covid-19 salgınının son dönemlerde birçok araştırmacı için çalışma konusu olduğu görülmektedir (Eskici 2020; Ovalı 2020; Lai vd. 2020, Chen vd. 2020). Alanyazın incelendiğinde salgınlarla mücadelede aktif rol oynayan sağlık çalışanlarının duygu durumları, düşünce yapıları ve davranışları üzerine Covid-19'un etkisini konu alan çalışmaların (Yüncü ve Yılan 2020; Özer 2020; Chen vd. 2020; Bozkurt vd. 2020; Pan vd. 2020) bulguları pandeminin sağlık çalışanlarının psikolojilerinde derin izler bırakarak sosyal yaşamlarını olumsuz etkilediğine işaret etmektedir.

Literatürde sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde koronavirüse yönelik geliştirilen metaforların incelendiği pek çok çalışma (Görgülü-Arı ve Arslan 2020; Saatçi ve Aksu 2020) bulunmasına rağmen sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisine yönelik düşüncelerini metaforik kavramlar üzerinden inceleyen bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu bağlamda sağlık çalışanları ile ilgili Covid-19 hastalığına ilişkin bir metafor çalışması yapılmasının alanyazına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Sağlık personelinin Covid-19 salgınına yönelik zihinsel algılarının çözülmesi, pandeminin travmatik etkilerinin giderilmesinde uygulanacak olan destek programları için yol gösterici olabilecek ve pandemiyle mücadelede önemli roller üstlenen sağlık çalışanlarının bireysel ve toplumsal rollerini sağlıklı bir şekilde yürütebilmelerine katkı sağlayabilecektir. Nitekim literatürde metaforların danışanlarla psikologları arasında tedavi edici bir ajan olarak kullanılabileceğine yönelik çalışmaların mevcut olduğu görülmektedir (Kararımak ve Güloğlu 2020)

Bu çalışmada sağlık çalışanlarının Covid-19 virüsüne yönelik algılarının metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarılması, aynı zamanda geliştirilen metaforların tercih edilme nedenlerinin tespit edilmesi ve metaforların yaş, cinsiyet, çocuk sayısı gibi demografik bilgiler açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sağlık çalışanlarının Covid-19'a yönelik metaforik algıları nelerdir?

2. Covid-19'a yönelik üretilen metaforlar, benzerlik ve farklılıklarına göre hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?

3. Belirlenen kategorilere göre Covid-19'a yönelik tercih edilen metaforlar yaş, cinsiyet ve çocuk sayısı açısından farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın sınırlılıkları

Çalışmanın örneklemi Kayseri ili sağlık kurumlarında görev yapan 460 sağlık çalışanı ile Aralık 2020-Ocak 2021 tarihinde yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle sınırlıdır.

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Covid-19 pandemisinin tarihsel seyrine sosyolojik bakış

Sosyal olaylar ve olgular, bireyler arasındaki etkileşimler sonucunda ortaya çıkarlar (Afacan ve Avcı 2020, 3). Bir konuya ya da olguya sosyolojik bir bakış açısı getirirken sadece şimdiki zamana değinmemek gerekir. Sosyolojik bakış, böyle bir gelişmeden toplumun nasıl etkilendiğini değerlendirirken geçmişten günümüze tüm etmenleri dikkate alan ve sosyal yaşamın bütünüyle ilgilenen bir yaklaşım sergiler (Karakaş 2020, 551).

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan ve kitlesel ölümlere neden olan salgınlar fiziksel ve ruhsal sorunlar (Çalışkan-Pala ve Metintaş 2020, 157), gündelik hayatta karmaşa, üretim faaliyetlerinin durması, ticari hayatın zarara uğraması gibi birtakım olumsuz sosyoekonomik sonuçları da beraberinde getirmiştir (Karakaş 2020, 545). Tarihte veba, kolera, İspanyol gribi vb. salgınlar yaşanmıştır (Alpago ve Oduncu Alpago (2020)'dan akt. Saatçi ve Aksu 2020, 619). Tarihte yaşanan salgınlar gibi günümüzde çok kısa bir sürede hızlı bir yayılım gösteren, toplumsal ve ekonomik düzeni derinden etkileyen Covid-19 pandemisi de toplumun büyük bir kesiminde dini, ahlaki ve kültürel değerlerin sorgulanmasına neden olmuştur (Bozkurt vd. 2020, 305).

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde yeni bir korona virüs ortaya çıkmış ve "Covid-19" olarak adlandırılmıştır. Covid-19 salgını tüm dünyayı etkisi altına alarak 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO: World Health Organisation) tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir (WHO 2020). 2 Şubat 2021 tarihine kadar COVID-19'un etkilediği insan sayısı 102.942.987 milyon olup 2.232.233 milyon insanın ölümüyle sonuçlanmıştır (WHO 2021).

Türkiye'de ilk vaka 11 Mart 2020 tarihine Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanmış ve ortaya çıktığı tarihten itibaren ülke genelinde hızlı bir biçimde yayılım göstermiştir. İlk vakanın görüldüğü bu tarihten 2 Şubat 2021 tarihine kadar yaklaşık bir yıl içerisinde pozitif sonuçlanan test sayısının toplamda 2.492.977 ve vefat sayısının da 26.237 olduğu bildirilmiştir (Sağlık Bakanlığı 2021).

Salgınların son halkası olan COVID-19 virüsü, taşıdığı riskler itibarıyla evden çıkmama durumu, sosyal mesafeyi koruma, maske zorunluluğu,

dezenfeksiyon ve hijyen uygulamaları, sokağa çıkma yasakları, karantina uygulamalarıyla toplumsal yaşam üzerinde büyük sarsıntılar oluşturmaktadır (Karakaş 2020, 550).

Teknoloji çağında olmamız sebebiyle bilginin yayılma hızına paralel olarak pandemiden dolayı yaşanan panik dalgası da dünyayı derinden etkilemiştir (Karakaş 2020, 556). Ülkemizde COVID-19 salgınında fiziksel mesafe oluşturularak bulaşıcılığın önlenmesine yönelik yapılan düzenlemelerin yanı sıra, uzaktan eğitim faaliyetleri, sokağa çıkma kısıtlamaları gibi ilave tedbirler alınmakta ve yeni normallerin ortaya çıkışına neden olunmaktadır. Tüm bu önlemler alışlageldik sosyal ilişkileri değiştirmekle kalmamış, toplumsal yabancılaşma riskini de beraberinde getirmiştir (Afacan ve Avcı 2020, 11). Bu durum toplumdaki bireyleri biyolojik ve sosyolojik açıdan olduğu kadar, psikolojik açıdan da etkilemiştir (Karakaş 2020, 556). Bu nedenle salgınla birlikte şekillenen psikososyolojik süreçlerin de doğru bir şekilde analiz edilmesi ve Covid-19 pandemisi ile aktif mücadelede sosyal ve psikolojik destek mekanizmalarının harekete geçirilmesi gerekmektedir (Akbaş 2020, 3).

1.2.2. Covid-19 pandemisine psikososyal bakış

Psikososyoloji (sosyal psikoloji) toplumsal şartların bireyler üzerindeki etkisini araştıran bir bilim dalıdır. Toplum-grup-birey arasındaki olayların karşılıklı etki durumu ile ilgilenen psikososyolojinin ilgi alanlarından biri de kişinin içinde bulunduğu durumu ve olguları nasıl algıladığıdır (Ertürk 2010, 35).

Belirsizlik ve korkunun hâkim olduğu, evrensel varoluşsal kaygıya neden olan bu virüsün gözle görülememesi ve bütün insanları etkileyecek bir potansiyele sahip olması salgını küresel bir travmaya dönüştürmüştür (Bozkurt vd. 2020, 305). COVID-19'un dünya üzerinde şaşırtıcı bir hızla yayılması bireysel olarak hissedilen kaygı, endişe ve korkunun toplumsal yaşamda geniş bir alana yayılmasına neden olmakta ve ciddi düzeyde ruhsal ve davranışsal değişikliklere yol açmaktadır (Karakaş 2020, 557). Bu nedenle Covid-19 virüsünün hem bedensel sağlık sorunlarına, hem de anksiyete, panik atak, obsesif-kompulsif bozukluk ve depresyon gibi ruh sağlığı problemlerine yol açabildiği rapor edilmiştir (Chen vd. 2020). Salgının ruhsal travmatik etkileri sosyo-kültürel özellikler, sosyoekonomik koşullar, psikolojik durum gibi pek çok bireysel farklılığa bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir (Bozkurt vd. 2020, 309).

1.2.3. Covid-19 pandemisi ve sağlık çalışanları

Küresel bir krize dönüşen Covid-19 önlemleri kapsamında ulusal düzeyde her bir hizmet sektörüne yönelik bir çok karar alınmıştır (Görgülü-Arı ve Arslan 2020, 506). Ancak koronavirüsün hızlı

yayılım gösteren global bir kriz oluşturması ve gittikçe tırmanan bir pandemiye müdahale etmenin en etkili yöntemlerinden birinin sağlık çalışanlarının desteği olması sebebiyle devletler öncelikli olarak sağlık kurumlarını alarm durumuna geçirmişlerdir (İşlek vd. 2020, 41). Ancak geçmişte olduğu gibi bugün de salgınlarla mücadele ederek aktif rol oynayan sağlık çalışanları yüksek oranda bulaş riski taşımakta ve bu durum ruh sağlıklarını olumsuz şekilde etkilemektedir (Özer 2020, 1726). Çünkü sağlık çalışanları da toplumun diğer fertleri gibi salgınla ilgili söylentilerden etkilenebilmekte ve kaygı düzeyleri artabilmektedir. Pandemi sürecinde aile üyeleri de dahil olmak üzere başkalarını enfekte etmekten kaçınma sorumluluğu, tedavi hizmetleri, tıbbi kaynakların özenli kullanımı ve sosyal izolasyon önlemlerinin sağlanması gibi mesleki yükümlülükleri olan sağlık çalışanlarının (Çalışkan- Pala ve Metintaş 2020, 160) psikolojilerini derinden etkilediğini rapor eden çalışmalar bulunmaktadır (Lai vd. 2019; Chen vd. 2020 ; Özer 2020; Pan vd. 2020). Özellikle COVID-19 tanısı almış hastalarla ilgilenen sağlık personeline kaygı bozukluğu (Pan vd. 2020, 478) gözlemlendiğini bildiren çalışmaların yanı sıra depresyon ve stres bozukluğu gibi psikolojik sorunlar da yaşandığı rapor edilmiştir (Lai vd. 2019). Tüm bu sonuçlar göz önüne alındığında pandemi ile mücadelede en ön saflarda yer alan sağlık personelinin psikososyolojik açıdan değerlendirilmesi için Covid-19 salgını hakkındaki düşüncelerinin ne olduğunun ve bu olgunun duygu durumlarını nasıl etkilediğinin araştırılması elzem hale gelmektedir. Yaşanılan salgın sürecinde Covid-19 pandemisinin insanları ve hayatlarını nasıl etkilediğine yönelik çeşitli yöntemlerin kullanıldığı araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırma yöntemlerinden biri de bu çalışmada kullanılmış olan nitel araştırma yöntemlerinden metafor analizidir.

1.2.4. Metafor kavramı ve metaforik düşünce

Sosyal dünyadan nasıl etkilendiklerini anlayabilmek için insanların bu dünyayı nasıl algıladığını ve yorumladığını kavramak oldukça önemlidir. “Meta” (öte) ve “pherein” (taşımak, yüklenmek) sözcüklerinin birleştirilmesi ile oluşturulan “metaphora” (metafor) kelimesi (Lakoff ve Johnson 2015,15) bir kavramın ya da olayın bireyde yarattığı algı veya algılar olarak ifade edilmiş (Saatçi ve Aksu 2020, 620) ve bir kavram ya da durumun çeşitli benzetmeler kurularak anlatılması şeklinde tanımlamıştır (Kaplan ve Kızdırıcı 2017, 615).

Dolayısıyla bireyler metaforların kullanılmasıyla bir kavramı başka bir kavramla açıklayarak o kavram ile ilgili algıladığı duygu ve düşünceleri daha derinlemesine ifade edebilmektedir (Eraslan 2011,1).

Robert ve Kelly'e göre metaforlar bilişsel, algısal, duygusal ve yaşantısal parçaları biraraya getirme gücü olan bir araç olarak görülebilir. Zuniga'ya göre ise bireylerin kendini sözcüklerle anlatmasının yetersiz kaldığı durumlarda duygu ve düşünceler metaforlarla dış dünyaya taşınabilmektedir (Zuniga'dan aktaran Karairmak ve Güloğlu 2012, 123). Bu da insanların olayları algılayışının ortaya çıkarılmasında önemli rol oynamaktadır. Her bir bireyin kendi zihin dünyasında anlamlandırdığı kavramların ortaya çıkarılması, farklı bireylerin bakış açıları aracılığıyla daha çeşitli ilişkiler kurulmasını sağlayabilecek ve daha geniş çaplı öneriler sunulabilmesine fayda oluşturabilecektir (Görgülü-Arı ve Arslan 2020).

Sosyolojik araştırmalarda metafor kullanımının önemine dikkat çekilmiş ve bir olaya, durum ya da olguya dönük zihinsel birikimlerle oluşturulan bağlantıların başka bir kavramla ilişkilendirilerek açıklanması gerektiği ifade edilmiştir (Eraslan 2011, 3).

İnsanların metafor yöntemini kullanılarak algıladığı duygu ve düşünce üretme sürecine "metaforik düşünce" denilmektedir. Metaforik düşünme süreci çeşitli aşamalardan oluşmaktadır. Metaforik düşünme süreçleri incelendiğinde ilk önce bir olgu ya da kavramın belirlenmesi gerektiği ve bu olgu ya da kavramının metaforik olarak incelenebilmesi için de derinliğinin olması gerektiği görülmektedir (Saatçi ve Aksu 2020). Bu açıdan bakıldığında bireylerin belli olgulara karşı hangi kavramları oluşturduğunu incelemek sosyolojinin düşünsel zenginliğine katkı sağlayacaktır.

2. MATERYAL ve METOT

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma tanımlayıcı bir çalışma niteliğindedir. Çalışma nitel araştırma modeli kapsamında olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılarak yürütülmüştür. Olgubilim deseninde bilgi üretilmesi ve olguya yönelik gerçekliğin ortaya çıkarılması hedeflenmekte (Patton 2014, 238; Creswell 2009, 77) ve daha çok bireylerin ruh dünyasını ve onların bilinç yapılarını anlamak amacıyla kullanılmaktadır (Mayring 2011, 110). Anlaşılması zor olan kavram ve olguların derinlemesine incelenmesinde etkili bir yöntem olan metafor analizi, önemli bir nitel araştırma yöntemi olarak görülmekte (Güneş ve Fırat 2016, 125) ve katılımcıların belli bir konu ile ilgili algılarının belirlenmesinde veri toplama aracı olarak metafor formları kullanılabilir (Kılcan (2017) dan aktaran Görgülü-Arı ve Arslan 2020, 509). Bu çalışmada da sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisi ile ilgili görüşleri metaforik algı formu aracılığı ile toplanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Kayseri ili sınırlarında görev yapmakta olan yaklaşık 20 000 sağlık çalışanı oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme "kartopu örneklem yöntemi" (Nakışçı-Kavas ve Develi 2020, 86) ile Kayseri ili sınırları içinde hizmet veren sağlık hizmet sunucularında görev yapan 460 sağlık çalışanı olarak belirlenmiştir.

2.3. Verileri Toplama Aracı

Bu çalışmanın verilerini toplamak için kullanılan metaforik algı formu sağlık çalışanlarına ilişkin demografik bilgileri belirlemeye yönelik (yaş, madeni durum, çocuk sayısı, çalışma yılı, görev tanımı) soruların yer aldığı birinci bölüm ve katılımcıların Covid-19 pandemisine ilişkin sahip oldukları algıları ortaya çıkarmak amacı ile metaforik algılarını ifade etmelerinin istendiği ikinci bölüm olmak üzere toplam iki bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümün oluşturulması için alanyazındaki çalışmalar incelenmiş (Kale ve Çiçek 2015; Görgülü-Arı ve Arslan 2020; Saatçi ve Aksu 2020) ve çoğu araştırmacının metafor çalışmalarında tercih etmiş olduğu soru türü esas alınmıştır. Bu doğrultuda sağlık çalışanlarından "Covid-19 pandemisi..... gibidir, çünkü" cümlesini tamamlamaları beklenmiştir. Her bir katılımcının Covid-19 pandemisini herhangi bir şeye benzetmeleri; çünkü şeklinde bırakılan boşluğa ise yaptıkları benzetmenin gerekçesini yazmaları istenmiştir. Katılımcılara yönelik gerekli açıklamaların yapıldığı yönerge kısmının da yer aldığı metaforik algı formları pandemi ile ilgili alınan tedbirler kapsamında katılımcılara kartopu örneklem yöntemi aracılığıyla elektronik ortamda iletilmiştir. Kartopu örneklem yönteminde veri toplama aracının uygulanacağı referans bir birey seçilmekte ve bu birey aracılığı ile örneklemedeki diğer bireylere ulaşılmaktadır. Bu şekilde, tıpkı bir kartopunun büyümesi gibi örneklem büyüklüğü de genişlemektedir (Yağar ve Dökme 2018, 4).

2.4. Veri Analizi

Sağlık çalışanlarının yanıtladıkları formlardan elde edilen verilerin analizinde içerik analizinden faydalanılarak benzer özellikteki veriler belirli kavramlar çerçevesinde bir araya getirilmiş ve değerlendirilmiştir. Katılımcılardan toplanan formlar öncelikle kullanılabilirliği açısından incelenerek elenmiştir. Üretilen metaforlar nedenleriyle birlikte incelenerek kategoriler altında toplanmıştır. Bu kategorinin oluşturulmasında daha önce yapılan çalışmalar incelenmiş (Saatçi ve Aksu 2020, 624; Görgülü-Arı ve Arslan 2020, 512) ve uzman görüşüne başvurulmuştur.

Araştırma kapsamında sağlık çalışanlarından elde edilen veriler analiz edilirken, Ekici (2016, 760- 761) tarafından kullanılan metafor analiz çözümleme basamaklarından yararlanılmıştır. Metafor yazılmayan ya da metafor yazılmış olsa

bile üretilen metaforun nedeninin metaforla uyuşmadığı, ya da üretilen metaforun nedeninin açıklanmadığı (çünkü cümlesi boş bırakılan) formlar değerlendirmeye dahil edilmemiştir. Ayrıca tekerrürlü olarak gönderilen formlardan sadece bir tanesi değerlendirmeye alınmıştır. Eleme işlemi sonucunda 422 adet formun değerlendirmeye alınmasına karar verilmiştir. Eleme sonrasında benzer anlamlar ifade eden metaforların bulunduğu formlar bir araya toplanmış ve nedenleri (çünkü cümlesi) baz alınarak metaforlar temsil ettikleri özellikler doğrultusunda kategorize edilmiştir. Her bir kategoriye ait metafor çizelgeleri oluşturulmuştur. Daha sonra her bir metaforun sahip olduğu frekans değerleri ve yüzde dağılımları hesaplanarak çizelgelere yazılmıştır. Son aşamada ise veri analizi sonucunda elde edilen bulguların geçerlilik ve güvenilirliği sağlanarak yorumlanmıştır (Ekici 2016, 762).

2.5. Güvenirlilik ve Geçerlilik

Bu çalışmada katılımcılar tarafından oluşturulan metaforların açıklamalarına da dikkat edilerek dahil edildikleri kategorilerin uygunluğu için güvenilirlik hesaplaması Miles ve Huberman'ın güvenilirlik formülü (güvenirlik katsayısı en az 80 olmalı) kullanılarak hesaplanmıştır ((Miles ve Huberman (2016) dan aktaran Görgülü-Arı ve Arslan 2020, 510). Bu bağlamda oluşturulan kategorilerin metaforları temsil etme durumlarının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen geçerlilik çalışmasında bir felsefe grubu bir de dilbilim uzmanı olmak üzere iki alan uzmanının görüşlerine başvurulmuştur. Alan uzmanları tarafından yapılan bağımsız incelemedeki kodlamalar karşılaştırılarak oluşturulan kategorilerin metaforları temsil etme durumları ile ilgili görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilmiştir. Elde edilen değerlerle: "Güvenirlik Formülü: (Görüş Birliği/ Görüş Birliği+ Görüş Ayrılığı).100" formülü kullanılarak güvenilirlik kat sayısı hesaplanmıştır.

Araştırma kapsamında sağlık çalışanlarının toplamda geçerli 422 metafor üretmiş oldukları belirlenmiştir. Bu metaforlardan 14 tanesi için dahil edilmeleri gerektiği kategorileri hakkında fikir ayrılığı yaşanmıştır (psikolojik bir savaş, ölümle yaşam arasında kalmak, veba (4), kâbus, Çin zulmü, gerçek hayattan kopuş, adaletin gözetilmediği bir yargılama, depres, karamsarlığın ve fiziksel çöküşün göstergesi, sarmaşık). Geriye kalan 408 metafor üzerinde görüş birliğine varılmıştır. Veriler formülde yerine konulduğunda, ortalama güvenilirlik kat sayısı 97 olarak bulunmuştur $[408 / (408+14) \times 100 = \%96,68]$. Dolayısıyla da elde edilen güvenilirlik sonucu istenilen güvenilirlik düzeyine ulaşıldığını göstermektedir.

Fikir ayrılığı yaşanan metaforların kategorize edilmesinde alan uzmanları tarafından farklı görüş bildirilmiş olsa da görüşmeler yapılarak

uzlaşmaya varılmıştır. Örneğin, sağlık çalışanları tarafından oluşturulan ve fikir ayrılığı yaşanan "veba" metaforlarının hangi kategoriye dahil edileceği belirlenirken "çünkü..." kısmındaki açıklamalar dikkate alınmıştır. Öncelikli olarak vurgulanan özelliğine göre üç veba metaforu "Bulaşıcı olarak Covid-19", bir veba metaforu da "Ölümü hatırlatıcı olarak Covid-19" kategorisine dahil edilmiştir. Araştırma 18 yaş üstü bireylere gönüllülük esasına göre uygulanmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Araştırmanın yapıldığı ilde görev alan sağlık çalışanlarına ilişkin yaş, medeni durum, çocuk sayısı ve çalışma yılı gibi demografik özellikler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1'deki verilere göre; araştırmaya katılan sağlık görevlilerinin %67,3'ü kadın, %32,7'si erkek çalışanlardan oluşmakta ve %80,8'inin evli, %19,2 sinin bekâr olduğu görülmektedir. Katılımcıların %19,9'unun hiç çocuğunun olmadığı (%80,1), çocuk sahibi olanlar içinde de iki çocuğa sahip olanların %43,2'lik oranla ilk sırada geldiği belirlenmiştir. Katılımcılar mesleki unvan açısından değerlendirildiğinde %29,9'unu hekimlerin, %29,4'ünü ebe-hemşirelerin ve %40'ını diğer sağlık personelinin oluşturduğu, eğitim düzeyi açısından değerlendirildiklerinde ise çoğunluğun lisans mezunu (%51,4) olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların büyük bir çoğunluğunun 31-50 yaş aralığında olduğu görülmektedir (%67,1). Mesleki çalışma süresi açısından değerlendirme yapıldığında katılımcıların çoğunun 21 yıl ve üzeri hizmet yılına sahip oldukları belirlenmiştir.

Çizelge 1. Katılımcılara ait demografik bilgilerin frekans ve yüzde çizelgesi					
Cinsiyet	Frekans	%	Medeni Durum	Frekans	%
Kadın	284	67,3	Evli	341	80,8
Erkek	138	32,7	Bekar	81	19,2
Mesleki Ünvan	Frekans	%	Mesleki Çalışma Süresi	Frekans	%
Hekim	126	29,9	10 yıl ve aşağısı	108	25,6
Ebe - Hemşire	124	29,4	11 yıl-20 yıl arası	149	35,3
Diğer	172	40,8	21 yıl ve fazlası	165	39,1
Eğitim Durumu	Frekans	%	Yaş	Frekans	%
Lise	34	8,1	30 yaş ve altı	71	16,8
Ön Lisans	67	15,9	31-40 yaş arası	137	32,5
Lisans	217	51,4	41-50 yaş arası	146	34,6
Lisansüstü	104	24,6	51 yaş ve üstü	68	16,1
Çocuk sayısı			Frekans	%	
Çocuğu yok			84	19,9	
Bir çocuğu var			72	17,1	
İki çocuğu var			185	43,8	
Üç çocuğu var			66	15,6	
Dört ve daha fazla			15	3,6	

3.2. Sağlık Çalışanlarının Covid-19 Pandemisine Yönelik Metaforik Algıları Nelerdir?” Alt Problemine İlişkin Bulgular

Analiz sürecinde metafor formlarına yönelik yapılan numaralandırma işlemi sağlık çalışanları sıralamasını (K1, K2, K3...) temsil edecek biçimdedir.

Çalışmada elde edilen verilerin analizi sonucunda sağlık çalışanları tarafından geçerli sayılabilecek 255 metafor üretildiği saptanmıştır. En çok üretilen metaforlar: Kabus (f:26), Grip (f:23), Savaş (f:13), Veba (f:11), Felaket (f:11), Kaos (f:6), Düşman (f:5), Hapis (f:5), Afet (f:5), Enfeksiyon (f:5), Doğal afet (f:5), Salgın (f:5), İmtihan (f:4), Bataklık (f:4), Virüs (f:4), Bela (f:4), Biyolojik savaş (f:4), Çamur (f:3), Kıyamet (f:3), Fırtına (f:3), İnsanlık sınavı (f:3), İspanyol gribi (f:3), Kasırga (f:3), Domuz gribi (f:3), Sınav (f:3), Hapishane (f:3), Ölüm (f:3), Paslı çivi (f:3), Deprem (f:3), Ceza (f:2), Kene (f:2), Esaret (f:2), Psikolojik savaş (f:2), Sessiz bir ölüm (f:2), Korkulu bir rüya (f:2), Baş belası (f:2), Soğuk algınlığı (f:2), Bitmeyecek bir kabus (f:2), Zatürre (f:2), Bilinmezlik (f:2), Mahşer (f:2), Kar (f:2), Film (f:2), Çığ, Gizli Düşman (f:2), Hasret (f:2), İnsanlara bir ders (f:2), Canavar (f:2), Karabasan (f:2), İnfluenza (f:2), İnsanlığa Ceza (f:2), Bitmeyecek (f:2), Zulüm (f:2). Metaforlar genel olarak incelendiğinde, bir katılımcı hariç Covid-19 pandemisine yönelik olumsuz metaforların geliştirildiği görülmektedir. Covid-19 pandemisine yönelik geliştirilen her metaforun frekans ve yüzde değeri belirlenmiştir.

3.3. “Covid-19’a Yönelik Üretilen Metaforlar Benzerlik ve Farklılıklarına Göre Hangi Kavramsal Kategoriler Altında Toplanabilir?” Alt Problemine İlişkin Bulgular

Toplam 422 sağlık çalışanının Covid-19 pandemisine ilişkin olarak geliştirmiş oldukları metaforlar nedenleriyle birlikte incelendiğinde benzerlik ve farklılıklarına göre “karamsarlık, karmaşa, ölümü hatırlatıcı, hayatın anlamını sorgulayıcı, mücadeleye sevk edici, korkutucu, kısıtlayıcı, bilinmezlik, hastalık, bulaşıcı, komplo teorisi” olarak Covid-19 şeklinde 11 farklı kavramsal kategori altında toplanmıştır. Bu kategorilere dahil edilemeyen 4 metafor “diğer” başlığı değerlendirilmiştir. Katılımcıların Covid-19 pandemisine yönelik oluşturdukları metaforlara ilişkin kavramsal kategoriler ve bu kategorilere dahil olan metaforların frekans ve yüzde değerleri Çizelge 2’de verilmiştir.

Metafor kategorisi	Frekans (f)	Yüzde (%)
1 Karamsarlık olarak Covid-19	65	15.40
2 Kısıtlayıcı olarak Covid-19	53	12.56
3 Karmaşa olarak Covid-19	48	11.37
4 Bilinmezlik olarak Covid-19	44	10.43
5 Bulaşıcı olarak Covid-19	43	10.19
6 Ölümü hatırlatıcı olarak Covid-19	35	8.29
7 Hastalık olarak Covid-19	35	8.29
8 Hayatın anlamını sorgulayıcı olarak Covid-19	33	7.82
9 Mücadeleye sevk edici olarak Covid-19	31	7.35
10 Korkutucu olarak Covid-19	20	4.74
11 Komplo teorisi olarak Covid-19	11	2.36
12 Diğer	4	0.95
Toplam	422	100

Çizelge 2’ye göre en fazla metafor (f:65) “Karamsarlık olarak Covid-19” kategorisinde bulunmaktadır. Bu kategoriyi “Kısıtlayıcı olarak Covid-19” (f:53), “Karmaşa olarak Covid-19” (f:48), “Bilinmezlik olarak Covid-19” (f:44), “Bulaşıcı olarak Covid-19” (f:43), “Ölümü hatırlatıcı Covid-19” (f:35), “Hastalık olarak Covid-19” (f:34), “Hayatın anlamını sorgulayıcı olarak Covid-19” (f:33), “Mücadeleye sevk edici olarak Covid-19” (f:31), “Korkutucu olarak Covid-19” (f:21), “Komplo teorisi olarak Covid-19” (f:10), “Diğer” (f:5) takip etmektedir.

Aşağıda her bir kavramsal kategoriye dahil edilen metaforları geliştiren katılımcıların kodları, metafor frekansları ve yüzde değerleri ayrı çizelgeler halinde düzenlenmiş, yorumlanmış ve katılımcıların geliştirdiği cümlelere örneklemeler yapılmıştır.

3.3.1. Karamsarlık olarak Covid-19

Bu kategoride katılımcılar Covid-19 pandemisi ile ilgili metaforik düşüncelerini karamsarlık üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Bu kategoriye dahil edilen metaforların frekans değerinin 422 yanıtın 65’ini oluşturduğunu ve %15.40’lık bir oranla diğer kategoriler arasında ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Aşağıda bu kategoriye ait olan örnek cümlelere yer verilmiştir.

K66: “Covid-19 pandemisi zehir gibidir. Çünkü kimini süründüyor, kimini öldürüyor, beraberinde yanındaki kişileri de etkiliyor.”

K82: “Covid-19 pandemisi kasırga gibidir. Çünkü kısmen kontrol edilebildi. Ve çok şey götürdü bizden. Sonuçları yıkıcıydı çok canımızı yaktı.”

K86: “Covid-19 pandemisi bataklık gibidir. Çünkü bir kere yakalanınca bataklığa batmışçasına içine çekiliyorsunuz.”

K111: “Covid-19 pandemisi kâbus gibidir. Çünkü çok acımasız, genç-yaşlı dinlemeden sevdiklerimizi aldı.”

K112: “Covid-19 pandemisi hain gibidir. Çünkü başa çıkılması zor bir virüs.”

K113: “Covid-19 pandemisi felaket gibidir. Çünkü kontrol altında tutmak ve mücadele etmek çok zor.”

K152: “Covid-19 pandemisi hortum gibidir. Çünkü hayatımızdaki tüm güzellikleri yuttu.”

K202: “Covid-19 pandemisi belalı gibidir. Çünkü geldi mi bir sıkıntı bırakıp gidiyor.”

K205: “Covid-19 pandemisi sessiz ölüm gibidir. Çünkü yalnız ve kimsesiz kalırsınız.”

K315: “Covid-19 pandemisi karamsarlığın ve fiziksel çöküşün göstergesi gibidir. Çünkü insanların covid olunca veya olmadan ölüm korkusunu yaşadıkları ve sık sık akıllarına getirdikleri bir süreçtir.”

Örnek cümleler incelendiğinde katılımcıların Covid-19 pandemisini farklı metaforlarla (zehir, kasırga, bataklık, kâbus, hain, felaket, hortum, belalı, karamsarlığın ve fiziksel çöküşün göstergesi) hem bireysel hem toplumsal anlamda yıkıcı sonuçlara yol açan ve psikososyolojik açıdan karamsar bir tutuma neden olan bir olgu olarak ifade ettikleri görülmektedir. Bu tutum insanların manevi bir boşluğa düşme ihtimalinin de olabileceğini akla getirmektedir. Nitekim her bireyin olguları algılayış şekli ve geleceğe karşı bakışı değişkenlik gösterebilmektedir. Kimileri içinde bulundukları durumlara daha olumlu yaklaşırken kimileri de karamsar bir tutum sergileyebilmektedirler. Alanyazında yer alan bir çalışmada salgınla normal yaşamın seyrinin değişmesinin bireylerin yaşamdan aldıkları hazzın azalmasına neden olabildiği, aynı zamanda çalışma yaşamında da üretkenliğini etkileyebildiği rapor edilmektedir (Atar vd. 2020, 264).

3.3.2.Kısıtlayıcı olarak Covid-19

Bu kategoride sağlık çalışanlarının kısıtlayıcılık özelliği üzerinden oluşturdukları Covid-19 pandemisine yönelik metaforlar yer almaktadır. Frekans değeri 53 olan bu kategori %12.56’lık yüzdeyle tüm kategoriler içinde ikinci sırada yer almaktadır.

Aşağıda bu kategoriye ait örnek cümlelere yer verilmiştir.

K3: “Covid-19 pandemisi imtihan gibidir. Çünkü birçok şeyimizi (nefsimizi, gezmeyi, yemeyi, içmemizi, rahat yaşamamızı) kısıtladı.”

K20: “Covid-19 pandemisi hapis gibidir. Çünkü evde hapsedik.”

K73: “Covid-19 pandemisi hayvanat bahçesi gibidir. Dışarıdan bakıldığında her şey özgür gibi.”

K77: “Covid-19 pandemisi tutsaklık gibidir. Çünkü tüm özgürlüklerimiz kısıtlandı.”

K91: “Covid-19 pandemisi hırsız gibidir. Çünkü sevdiklerimizi, sevdiklerimize ayıracağımız vaktimizi, normallerimizi, özgürlüğümüzü çaldı.”

K242: “Covid-19 pandemisi hasret gibidir. Çünkü evden çıkamadık, kimseyle görüşemedik.”

K300: “Covid-19 pandemisi karabasan gibidir. Çünkü insanlar özgürce nefes alamaz hâle geldi.”

K322: “Covid-19 pandemisi fanus gibidir. Çünkü evlerimize kapalı kaldık.”

K397: “Covid-19 pandemisi gönüllü hapisane gibidir. Çünkü buna uymazsak hem kendimize hem de karşımızdakilere zarar verebiliriz.”

K424: “Covid-19 pandemisi insanların elini kolunu bağlamak gibidir. Çünkü Sosyal hayat nerdeyse durmuş durumda.”

Örnek cümleler incelendiğinde bu kategoride yer alan metaforların (hapis, tutsaklık, hırsız, hayvanat bahçesi, hapisane, fanus, elin kolun bağlanması) daha çok suç/ceza/esaret kavramları ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

3.3.3.Karmaşa olarak Covid-19

Bu kategoride katılımcılar Covid-19 pandemisi ile ilgili metaforik düşüncelerini karmaşa kavramı ile ilişkilendirecek şekilde oluşturmuşlardır. Bu kategoriye dahil edilen metaforların frekans değerinin 48 olduğu ve %15.40’lık bir oranla üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Aşağıda bu kategoriye ait olan örnek cümlelere yer verilmiştir.

K15: “Covid-19 pandemisi çocuk gibidir. Çünkü her yere koşuyor kendince mantığı var kural tanımıyor.”

K30: “Covid-19 pandemisi olağanüstü bir durum. Çünkü bütün sosyal, ekonomik, sağlık ve kültürel dengeleri alt üst etti.”

K63: “Covid-19 pandemisi kasırga gibidir. Çünkü önüne kattığı her şeyi dağıtmaktadır.”

K110: “Covid-19 pandemisi kâbus gibidir. Çünkü insanların düzenini alt üst etti.”

K201: “Covid-19 pandemisi mahşer yeri gibidir. Çünkü ana evladına yardım edemiyor.”

K285: “Covid-19 pandemisi kaos gibidir. Çünkü korku, belirsizlik, çaresizlik, eşitsizlik...”

K329: “Covid-19 pandemisi kıyamet gibidir. Çünkü herkes kendi canının derdinde.”

K345: “Covid-19 pandemisi kaos gibidir. Çünkü tüm alışkanlıklarımız değişti, tüm insanlık kesin bir dönüşüme uğruyor.”

K401: “Covid-19 pandemisi ahtapot gibidir. Çünkü ahtapot gibi her yere kolları uzanıyor.”

K426: “Covid-19 pandemisi açılması zor bir düğüm gibidir. Çünkü bitmesi için çabaladıkça daha da karışıyor.”

Örnek cümleler incelendiğinde Covid-19’un toplum düzenini alt üst eden, kararsızlık ve tedirginliğe neden olan ve herkesin kendi derdine düşüren bir olgu olduğuna dair metaforlar (kaos, mahşer yeri, kâbus, ahtapot, kıyamet, açılması zor bir düğüm) üretildiği görülmektedir.

Toplumsal düzeni değiştirmesi açısından Covid-19 pandemisi ile karmaşa ve “düzensizliğin içindeki düzen” anlamına gelen kaos terimleri son dönemlerde birlikte kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Akçin ve Zengin 2020, 1308). Bu açıdan bakıldığında bu düzensizliğin yeni bir düzen oluşturacağı ve toplumun zaman içinde yeni normallere alışılacağı söylenebilir.

3.3.4. Bilinmezlik olarak Covid-19

Bu kategoride katılımcıların bilinmezlik kavramı ile ilişkilendirilen Covid-19 pandemisine ilişkin metaforik düşünceleri yer almaktadır. Frekans değeri 44 olan bu kategoride yer alan metaforlar %10.43’lük bir oranla dördüncü sırada yer almaktadır. Bu kategoriye ait örnek cümleler:

K6: “Covid-19 pandemisi serseri kurşun gibidir. Çünkü kimde iyi seyredecek, kimde kötü gidecek, kime bulaşacak belli değil.”

K7: “Covid-19 pandemisi tüberküloz (verem) gibidir. Çünkü binbir yüzü her hastada farklı özelliklerini gösterir.”

K21: “Covid-19 pandemisi uzay gibidir. Çünkü bilinmeyen o kadar çok şey var ki.”

K24: “Covid-19 pandemisi afet gibidir. Çünkü hiçbir şey belli değil.”

K41: “Covid-19 pandemisi korkulu bir rüya gibidir. Çünkü ne zaman rüya göreceğiniz ve ne zaman uyanacağınız belli değildir.”

K164: “Covid-19 pandemisi yüzyılın vebası gibidir. Çünkü insanlar veba çıktığı zaman da tedavisini bilmiyordu ve çok can kaybı oldu.”

K269: “Covid-19 pandemisi depresyon gibidir. Çünkü kime ne zaman geleceği belli olmaz.”

K320: “Covid-19 pandemisi belirsizlik gibidir. Çünkü sağlığımızla ilgili büyük endişe ve belirsizlikler yaşıyoruz, ne olacağımız belli değil, bitip bitmeyeceği belli değil.”

K342: “Covid-19 pandemisi deli gibidir. Çünkü ne yapacağı belli olmaz.”

K425: “Covid-19 pandemisi sürekli kılık değiştiren seri katil gibidir. Çünkü mutasyon geçiriyor, herkesin karşısında farklı bir şekilde çıkıyor, kimine korku veriyor, kimini canından ya da sevdiklerinden ediyor.”

Örnek cümleler incelendiğinde, katılımcıların Covid-19 pandemisinin ne yapacağı (deli, kılık değiştiren seri katil) ne zaman geleceği (depresyon,

doğal afet, korkulu rüya) nereye gideceği (serseri kurşun) belli olmayan yani belirsizliklerin hüküm sürdüğü bir olgu olduğuna işaret eden metaforlar geliştirdiği görülmektedir. Yaşanan belirsizlikle birlikte oluşan hastalık kapma endişesi, korku, mutsuzluk, ümitsizlik, çaresizlik gibi duygular da salgın halini almıştır (Bozkurt vd. 2020, 305). Salgınlar gibi belirsizliğin arttığı olağanüstü dönemlerde insanlar içinde bulundukları belirsizliği anlamlandırmak için bilgi kaynaklarına hızlıca ulaşmak isterler. Teknolojik unsurların da etkisiyle kolayca ulaşılabilen ve doğruluğu kesin olmayan bilgilerin oluşturduğu kirlilik belirsizliği daha da artırır. Böylece bir kısır döngü içerisinde pandeminin oluşturduğu belirsizlik katlanarak çoğalır ve toplumsal kaygıya neden olur (Yıldırım 2020, 1345).

3.3.5. Bulaşıcı olarak Covid-19

Bu kategoride katılımcılar Covid-19 pandemisi ile ilgili metaforik düşüncelerini bulaşıcılık özelliğine dikkat çekecek şekilde oluşturmuşlardır. Bu kategoriye dahil edilen metaforların frekans değerinin 43 olduğu ve %10.19’luk bir oranla “Bilinmezlik olarak Covid-19” kategorisinin hemen ardından geldiği görülmektedir. Aşağıda bu kategoriye ait olan örnek cümlelere yer verilmiştir.

K1: “Covid-19 pandemisi çamur gibidir. Çünkü çok çabuk sıçırıyor.”

K22: “Covid-19 pandemisi gribal enfeksiyon gibidir. Çünkü bulaşıcı yayılımı ve kliniği çok benzemektedir.”

K38: “Covid-19 pandemisi SARS gibidir. Çünkü bulaşıcı ve hızlı yayılım gösterir.”

K71: “Covid-19 pandemisi yapışkan macun gibidir. Çünkü bulaştığı yeri bırakmıyor başkalarında yapıştırarak öbek öbek yayılıyor.”

K140: “Covid-19 pandemisi domino taşlarının yıkılması gibidir. Çünkü herkes birbirini etkiliyor.”

K186: “Covid-19 pandemisi bit, pire gibidir. Çünkü insan insana bulaşır ve çoğunlukla dikkat edene bulaşır bit veya pirenin temiz insana bulaştığı gibi.”

K412: “Covid-19 pandemisi yürüyen tehlike gibidir. Çünkü bulaşıcılığı çok fazla.”

K429: “Covid-19 pandemisi HIV gibidir. Çünkü bulaş riski yüksek.”

Örnek cümleler incelendiğinde katılımcıların Covid-19 pandemisinin bulaşıcılık özelliğine birbirinden çok farklı metaforlarla (çamur, yapışkan macun, domino taşlarının yıkılması, bit-pire, hastalıklar) ifade ettiği görülmektedir. Bulaşıcılık kavramı hem bulaştığında temizlenmesi zor olan hem de kolaylıkla bir bireyden diğerine yayılabilen anlamlarında kullanılmıştır. Bu kategori içerisinde örnek cümlelerde yer almayan kene, sülük, sakız gibi metaforlar da koronavirüsün bulaşıcılık özelliğine dikkat çekmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak sıklık açısından değerlendirildiğinde hastalık adlarını içeren metaforların bulaşıcılık kategorisinde ilk

sırada yer aldığı görülmektedir.

Pandemi süreçlerinin yaşanmasında en büyük etkenlerden biri olan bulaşıcılığın bireysel yaşamı tehdit edici gücü, insanlarda panik oluşturarak birbirlerinden uzaklaşmalarına hatta virüsle enfekte olanlara karşı dışlayıcı tutum takınmalarına da zemin hazırlayabilmektedir (Karakaş 2020, 553). Toplumların tarihte verem, veba ve HIV taşıyan bireylere karşı da benzer tutumlar gösterdiği göz önüne alınacak olursa (Sarıbaş 2019, 2472) bu görüşün hiç de göz ardı edilemeyecek bir zemine oturduğu söylenebilir.

3.3.6. Ölümü hatırlatıcı olarak Covid-19

Bu kategoride katılımcılar Covid-19 pandemisi ile ilgili metaforik düşüncelerini “ölümü hatırlatıcılık” özelliği üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Bu kategoriye dahil edilen metaforların frekans değerinin 422 yanıtın 35’ini oluşturduğunu ve %8.29’luk bir oranla altıncı sırada yer aldığı görülmektedir. Aşağıda bu kategoriye ait olan örnek cümlelere yer verilmiştir.

K40: “Covid-19 pandemisi sessiz bir ölüm gibidir. Çünkü hiç ummadığınız anda sizi yakalayıp ölüme götürebilir.”

K70: “Covid-19 pandemisi ölüm korkusunu ensende hissetmek gibidir. Çünkü ölüme bu kadar yakın olduğumuzu unutmuştuk.”

K78: “Covid-19 pandemisi zehir gibidir. Çünkü insanın içerisinde işledikten sonra içten içe onu öldürür ya da süründürür.”

K157: “Covid-19 pandemisi atom bombası gibidir. Çünkü kitlesel ölümlere sebep olabilir.”

K211: “Covid-19 pandemisi zehirli sarmaşık gibidir. Çünkü öldürücüdür.”

K214: “Covid-19 pandemisi kene gibidir. Çünkü ölümü hatırlatır.”

K253: “Covid-19 pandemisi canavar gibidir. Çünkü öldürür.”

K349: “Covid-19 pandemisi paslı çivi gibidir. Çünkü kangren olmuş ölecekmiş gibi hissediyorum.”

K430: “Covid-19 pandemisi cehennem gibidir. Çünkü her yer ölüm kokuyor.

Örnek cümleler incelendiğinde sağlık çalışanlarının ölümü hem bireysel hem de kitlesel olarak hatırlatacak doğrudan (sessiz bir ölüm, ölüm korkusunu ensende hissetmek) ya da dolaylı (zehir, atom bombası, zehirli sarmaşık, kene, canavar, paslı çivi, cehennem) metaforlar ürettikleri görülmektedir. İnsan bir gün öleceğini bilmekle birlikte ne zaman öleceği belirsiz olduğundan ölüme dair korku ve endişelerini bilinçaltına itebilmektedir. Fakat insan, Covid-19 pandemisinden kaynaklanan ölüm korkusunu yakından hissettiği için bunu varoluşu için bir tehdit olarak algılamaktadır (Kandemir 2020, 104). Şu halde ani olarak başlayan ve uzun bir sürece yayılan pandemi süreçlerinin özellikle ölüm

korkusunu artırdığı ve cehennem metaforunda olduğu gibi dini inançlarla ilgili kavramları da ön plana çıkardığı söylenebilir.

3.3.7. Hastalık olarak Covid-19

Bu kategoride katılımcıların Covid-19 pandemisinin hastalık özelliğine dikkat çekecek şekilde geliştirdikleri metaforik algıları bir araya toplanmıştır. Bu kategoriye dahil edilen metaforların frekans ve yüzde değerlerinin “Ölümü hatırlatıcı olarak Covid-19” kategorisi ile aynı olduğu (f=35, %8.29) görülmektedir. Aşağıda bu kategoriye ait olan örnek cümlelere yer verilmiştir.

K9: “Covid-19 pandemisi ağır bir grip (influenza) gibidir. Çünkü hastalık belirtileri, süresi bulaşma hızı ve mortalitesi benzemektedir.

K49: “Covid-19 pandemisi ispanyol gribi gibidir. Çünkü o salgın da covit-19 gibiydi.

K59: “Covid-19 pandemisi sistemik bir hastalık gibidir. Çünkü bütün doku ve organlarda hastalık yapabilir.

K108: “Covid-19 pandemisi zatürre gibidir. Çünkü solunum güçlüğü yapar.

K177: “Covid-19 pandemisi grip gibidir. Çünkü burun tıkanıklığı ve boğaz ağrısı ile başlıyor.”

K218: “Covid-19 pandemisi dil yarası gibidir. Çünkü canını yakar.

K258: “Covid-19 pandemisi domuz gribi gibidir. Çünkü ateş, öksürük, eklem ağrısı yapar.”

K260: “Covid-19 pandemisi kırım kongo gibidir. Çünkü belirtileri aynı, eklem ağrıları yapar.”

K337: “Covid-19 pandemisi verem hastalığının babası gibidir. Çünkü belirtiler ve bulaşma yolları aynı, solunum yolu ile olduğu için.”

Örnek cümleler incelendiğinde ve bu kategoride yer alan metaforlara genel olarak bakıldığında Covid-19 pandemisinin kitlesel ölümlere de yol açmış olan çeşitli solunum yolu hastalıkları başta olmak üzere farklı patolojik durumlarla da ilişkilendirildiği (dil yarası, sistemik hastalık) görülmektedir. Sontag’a göre salgınların toplumlar üzerine etkileri incelendiğinde hastalığın kendisinin de bir metafor hâline dönüştüğü durumlar vardır (Sontag’dan aktaran Sarıbaş 2019, 2476). Hastalığın kendisini metafor olarak kullanan bu kategoride yer alan hastalıklar Covid-19’a benzetilerek yarattığı fiziksel etkilerin oluşturduğu acı ve dehşet duygusuna (eklem ağrıları, nefes darlığı, mortalite gibi) dikkat çekmeye çalışılmıştır.

3.3.8. Hayatın anlamını sorgulayıcı olarak Covid-19

Bu kategoride katılımcılar Covid-19 pandemisi ile ilgili metaforik düşüncelerini “hayatın anlamını sorgulama” özelliği üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Bu kategoriye dahil edilen

metaforların frekans değerinin 422 yanıtın 33'ünü oluşturduğunu ve %7.82'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. Aşağıda bu kategoriye ait olan örnek cümlelere yer verilmiştir.

K2: "Covid-19 pandemisi ceza gibidir. Çünkü insanlar sürekli iç içeler ve her şey bol, dar durumda olanı zaten gören yok, dardayım diyen bile bazen lükse kaçıyor, şükredende hiç yok, temizlik bilinci deseniz o da azaldı. Sadece ev temizlemekle, banyo yapmakla temizlik yaptığını sanıyor insanlar ya iç temizlik, kalp temizliği. Fesatlık, kıskançlık, aç gözlülük alıp başını gitti ve Rabbim de birtakım şeylerden mahrum bırakarak cezalandırıyor tabii. Yine bilip kendine gelen geliyor, kendine gelmeyen de aynı devam ediyor. Aslında birçok yönü var bunun ceza oluşunun anlatması çok uzun, pandemiden ölenler için de şunu söylemek isterim, ölüm zaten var; vakti gelen zaten ya pandemiden değilse başka sebepten ölecekti. Umuyorum imanlarını kurtarmışlardır."

K33: "Covid-19 pandemisi insanlık sınavı gibidir. Çünkü ak koyun kara koyun ortaya çıktı."

K89: "Covid-19 pandemisi ölümle yaşam arasında kalmak gibidir. Çünkü hastahane geçiren zaman diliminde ölümün ne kadar acı ve gerçek olduğunun görülmesi aynı zamanda yaşamın güzelliklerinin farkına varılmasını sağlamaktadır."

K92: "Covid-19 pandemisi İlahi bir öğüt gibidir. Çünkü insanlığımızı sorgulamamız gerektiğini ve bu dünyanın faniliğini yüzümüze vuruyor."

K95: "Covid-19 pandemisi kötü ama adil biridir. Çünkü verdiği zarar çok büyük oldu ama zengin fakir ayırmıyor bu nedenler adildir."

K168: "Covid-19 pandemisi imtihan gibidir. Çünkü dünyanın çivisi çıktı."

K180: "Covid-19 pandemisi dünyaya atılan bir tokat gibidir. Çünkü insanların sahip oldukları temel değerlerin farkına varmasına ve şükretmesine neden oldu."

K266: "Covid-19 pandemisi doğanın insanoğluna isyanı gibidir. Çünkü insanoğlu doğaya saygısını yitirmiş ve dengesini bozmuştur. İnsanoğlunun doğanın bir parçası olduğunu anlaması hatırlaması için yaşaması gereken üzücü bir dönemdir. Kapitalizmin kâr hırsı ile doğanın tahribatı dünyanın bize sunduklarına minnet duygumuzu örselemiştir."

K344: "Covid-19 pandemisi insanlığa ceza gibidir. Çünkü toplumda yaşamının temizliğin ne kadar önemli olduğunu kişilerin birbirine karşı sorumluluğunun ne kadar önemli olduğunu kesinlikle insanlara öğretti."

K428: "Covid-19 pandemisi kimlerin insan/cesur/adam/dürüst/vatansever olduğunu bir turnosol kâğıdı gibi ortaya çıkaran bir doğal felaket gibidir. Çünkü toplumsal fayda/menfaat için yapılması gereken fedakarlığı, verilmesi gereken ödünleri, uyulması gereken kuralları yapan ve yapmayan karakterleri belli eden bir süreç yaşanmaktadır. Mesaiden kaçanlar/ kaçmayanlar, sahte rapor alanlar/almayanlar, maske takanlar/takmayanlar, çalıştığı sağlık kurumundan maske çalanlar/çalmayanlar, covid hastalarına gönüllü bakanlar/bu hastalardan kaçanlar, verdiği tüm bedelsiz sağlık hizmetine karşılık devleti gözetmenler/gözetmeyenler..."

Örnek cümleler incelendiğinde katılımcıların Covid-19 pandemisinin hayatı sorgulayıcı bir niteliğinin olduğuna dair ürettikleri metaforlarda İlahi mesaja (ceza) dikkat çekilmesinin yanı sıra bunun bir insanlık sınavı olduğuna ve unutilan

değerlerin kıymetini bilmemiz gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Ayrıca ahlaki yozlaşmanın toplumu nasıl bir hale getirdiği de sorgulanmaktadır. Bu kategorideki metaforlar içerisinde (K95) Covid-19'un kötü ama adil biri olarak betimlenmesi, alanyazında salgınların eşitlikçi olmasına ve toplumsal sınıf/tabaka ayırmaksızın herkesi eşit biçimde etkilemesine dem vuran ve farklı durumlarda kırılabilir/inecebilir nüfus kesimleri aleyhine ortaya çıkan toplumsal eşitsizliğe bir tepki gösterildiği görüşü ile de desteklenmektedir (Kılıç 2020). Tarihte de salgınlar toplumsal yapıda yarattığı sosyokültürel tahribatla birlikte Tanrı tarafından gönderilen bir "bela" olarak algılanmış ve ahlak, gelenek ve göreneklerle özdeşleştirilmiştir (Sarıbaş 2019, 2471).

3.3.9. Mücadeleye sevk edici olarak Covid-19

Bu kategoride katılımcıların Covid-19 pandemisi karşısında toplumun mücadele etmesi, tedbirler alması gerektiğine dikkat çekecek şekilde geliştirdikleri metaforik algılar bir araya toplanmıştır. Bu kategoriye dahil edilen metaforların frekans değerinin 31 olduğu ve %7.35'lik bir oranla dokuzuncu sırada yer aldığı görülmektedir. Aşağıda bu kategoriye ait olan örnek cümlelere yer verilmiştir.

K4: "Covid-19 pandemisi saklambaç gibidir. Çünkü iyi saklanamazsan seni ebeler."

K47: "Covid-19 pandemisi kasırga gibidir. Çünkü önlem almayanları alıp götürüyor."

K60: "Covid-19 pandemisi savaş gibidir. Çünkü savaş savunma ve mücadele etmeyi gerektirmektedir."

K117: "Covid-19 pandemisi düşman asker gibidir. Çünkü tedbirsiz, savunmasız ve güçsüz bir anınızda sizi vurup ya yaralı bırakır yada öldürür."

K162: "Covid-19 pandemisi seferberlik gibidir. Çünkü toplum olarak her ferdin üzerine düşen görevler vardır."

K174: "Covid-19 pandemisi ahiret hayatı gibidir. Çünkü maske ve mesafeye dikkat edersen covid olmazsın tıpkı cehenneme gitmemek için günahlarına dikkat ettiğin gibi."

K226: "Covid-19 pandemisi ayağınıza batmış diken gibidir. Çünkü onu çıkartmadan acınız geçmez çıkarmaya uğraşırken de canınız yanar ve ona rağmen yürümeye devam etmek zorundasınızdır."

K261: "Covid-19 pandemisi bataklık gibidir. Çünkü tedbirini almazsan kurtulman daha zorlaşır."

K270: "Covid-19 pandemisi sınav gibidir. Çünkü yapacaklarını öğrenir, dersine iyi çalışır, uygulayacaklarını doğru yaparsan sınavdan başarıyla çıkarsın."

K291: "Covid-19 pandemisi freni patlamış kamyon gibidir. Çünkü önlem alınmaz barikatlar kurulmazsa çok canlar alabilir."

Örnek cümleler incelendiğinde Covid-19

pandemisine yönelik geliştirilen mücadeleye sevk edici metaforların savaş, düşman, seferberlik gibi savunmayı çağrıştıran kavramların yanında oyun (saklambaç), doğa olayları (kasırga, bataklık), inanç (ahiret hayatı) gibi farklı kavramlarla da ifade edildiği görülmektedir. Hangi kavramla ifade edilirse edilsin sonuçta tüm dünyayı etkileyen bu salgının olumsuz etkilerinden kurtulabilmenin yolu gerekli tedbirleri almakla, her ne şartta olursanız olun vazgeçmeden yolunuza devam etmekle mümkün olabileceğine işaret edilmektedir.

Her ne kadar bu kategoriye dahil edilen metaforlar yüzde olarak son sıralarda yer alsada; kriz zamanlarında oluşan zorlukların üstesinden gelebilmek için toplumsal dayanışma, yardımlaşma, iş birliği içerisinde hareket edilmesi gerektiği bilincinin de ortaya çıktığı söylenebilir.

3.3.10. Korkutucu olarak Covid-19

Bu kategoride katılımcılar Covid-19 pandemisi ile ilgili metaforik düşüncelerini “korku oluşturunca” özelliğine dikkat çekecek şekilde oluşturmuşlardır. Bu kategoriye dahil edilen metaforların frekans değerinin 20 olduğu ve %4.74'lük bir oranla onuncu sırada geldiği görülmektedir. Aşağıda bu kategoriye ait olan örnek cümlelere yer verilmiştir.

K17: “Covid-19 pandemisi kıyamet gibidir. Çünkü engellenemiyor.”

K80: “Covid-19 pandemisi gerilim filmi gibidir. Çünkü dünyanın sonunun geldiği filmleri anımsatıyor.”

K111: “Covid-19 pandemisi kâbus gibidir. Çünkü çok acımasız, genç yaşlı dinlemeden sevdiklerimizi aldı.”

K128: “Covid-19 pandemisi eşek arısı gibidir. Çünkü yanı başımda ve beni tedirgin ediyor.”

K190: “Covid-19 pandemisi kâbus gibidir. Çünkü korkunç.”

K204: “Covid-19 pandemisi kâbus gibidir. Çünkü insanlarda hasta olma ölme bulaştırma korkusu yaşıyor.”

K227: “Covid-19 pandemisi kâbus gibidir. Çünkü ölümle yüzleştiriyor adamı korkularıyla yüz yüze yalnız bırakıyor.”

K240: “Covid-19 pandemisi bir insani bunalım süreci gibidir. Çünkü tüm dünyayı kaplamış, insanların korku ve tedirginlik duyduğu, insanların psikolojilerini olumsuz yönde hem süreç hem de süreç sonrası etkilemektedir.”

K290: “Covid-19 pandemisi canavar gibidir. Çünkü korkuyoruz.”

Örnek cümleler incelendiğinde “Korkutucu olarak Covid-19” kategorisinde yer alan kâbus, kıyamet gibi metaforların pandeminin engellenemeyen, zalim, adil olmayan ve görünmez olma gibi özellikleriyle insanları ölümle yüzleştiren ve korkularıyla karşı karşıya bırakan yönlerine dikkat çektiği söylenebilir. Benzer şekilde Orta Çağ Avrupası'nda yaşanan veba salgınlarında da insanlar çaresiz kalmış ve

yaşanan toplumsal panik sonucunda toplumun farklı kesimlerinde oluşan kaygı zamanla korkuya dönüşmüş ve dünyanın sonunun geldiği düşüncesi toplumun tamamına hâkim olmuştur (Sarıbaş 2019, 2472).

3.3.11. Komplo teorisi olarak Covid-19

Bu kategoride katılımcıların Covid-19 pandemisinin doğal yollarla oluşmadığına ve altında yatan başka emellerin olduğuna yönelik geliştirdikleri metaforlar bir araya getirilmiştir. Frekans değeri 11 olan bu kategori % 2.61'lik yüzdeyle son sırada yer almaktadır. Aşağıda bu kategoriye ait olan örnek cümlelere yer verilmiştir.

K5: “Covid-19 pandemisi grip gibidir. Çünkü abartıldığı ya da gösterildiği gibi tüm hayatı durduracak kadar ciddi bir hastalık olduğunu düşünmüyorum.”

K56: “Covid-19 pandemisi algı operasyonudur. Çünkü korkutarak ölümü gösterip sıtmaya razı etmektir.”

K69: “Covid-19 pandemisi biyolojik bir savaş gibidir. Çünkü insanlığın yarattığı büyük bir krizdir.”

K94: “Covid-19 pandemisi balon gibidir. Çünkü çok şişirildi, abartılıyor.”

K185: “Covid-19 pandemisi film gibidir. Çünkü senaryo yazılmış.”

K208: “Covid-19 pandemisi biyolojik savaş gibidir. Çünkü silahlar değil artık kalemler savaşıyor.”

K289: “Covid-19 pandemisi biyolojik savaş gibidir. Çok inandırıcı gelmiyor, önlemler aşırı uygulanan tedbirler, insanların işsiz kalması vs.”

K293: bir üretim virüs gibidir. Çünkü laboratuvarından çıkma gibi güçlendirilmiş evrimleşebilir bir virüs gibi davranıyor.”

K299: “Covid-19 pandemisi sinsi ve çok tehlikeli görünmeyen bir biyolojik silah gibidir. Çünkü laboratuvar çalışmaları sonucu insanlara bulaştığını ve mutasyona uğrayarak onunda kendine göre mücadelesini verdiğini düşünüyorum.”

K343: “Covid-19 pandemisi insan eliyle hazırlanmış gibidir. Çünkü her yüzyılda bir salgın oluşması ve bu teknolojiye ilacı yok diyerek ilaç firmalarına tüm dünyadan para aktarılması sağlandı.”

Örnek cümleler incelendiğinde; pandeminin yarattığı öne sürülen toplumsal etkilerin bir algı operasyonu olduğuna, Covid-19'un laboratuvarında üretilmiş bir virüs olduğuna ve biyolojik silah olarak kullanıldığına yönelik ifadelere ilaveten abartıldığı kadar ciddi bir hastalık olmadığını öne süren açıklamaların da yer aldığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle; katılımcıların bir kısmının Covid-19 pandemisini biyolojik bir savaş olarak gördüğü ve virüsün bilimsel bir süreçle üretildiğini savunan bir komplo teorisi olduğunu öne sürdükleri, bir kısmının ise virüsün abartıldığını ve küresel güçlerin pandemi söyleminin arkasına sığınarak çeşitli ekonomik ve politik çıkarlar gözettiğine inandıkları söylenebilir. Sosyal psikoloji literatüründe yoksunluk belirtileri gösteren kişilerin komplo teorilerini benimsemeye daha yatkın olduğu rapor edilmiştir (Roozenbeek

vd. 2020). Bu bağlamda pandeminin abartıldığını düşünen bireylerin sezgilerine uygun bilgileri seçme eğiliminde oldukları düşünüldüğünde bilimsel bilgiler yerine sezgisel önyargılarının sesini dinlemeyi tercih edecekleri söylenebilir.

3.3.12. Herhangi bir kategoriye dahil edilemeyen metaforlar (diğer):

Oluşturulan kavramsal kategorilerden herhangi birine dahil edilemeyen ve yeni bir kategori oluşturacak kadar çok olmayan metaforlar (f=4 ve %0.95) “diğer” başlığı altında incelenmiş ve aşağıda katılımcılara ait cümleler verilmiştir.

K42: “Covid-19 pandemisi kâbus gibidir. Çünkü uyanacağız.”

K51: “Covid-19 pandemisi kâbus gibidir. Çünkü uyanacağız ve mutlaka bu kâbus bitecek.”

K304: “Covid-19 pandemisi tatil gibidir. Çünkü tüm gün evdesin ve cips kola netflix.”

K427: “Covid-19 pandemisi büyük bir dalga gibidir. Çünkü dalga sahile vurup geri denizin sularına karışacaktır. Covid 19 da geçici bir dalga gibidir.”

Metafor cümleleri incelendiğinde K42, K51 ve K427 katılımcılarının Covid-19 pandemisini gelip geçici bir durum olarak ifade edecek metaforlar (kâbus, geçici bir dalga) kullandıkları görülmektedir. Sadece bir katılımcının (K304) pandemi sürecini tatil olarak değerlendirdiği ve bu olguya olumlu yaklaştığı söylenebilir. Bu kategoride yer alan metaforlar katılımcıların pandemi öncesi sahip oldukları maddi/ manevi değerleri kaybetmemek için salgının geçici olduğu düşüncesine sığındıkları şeklinde yorumlanabilir.

3.4. Belirlenen Gruplara Göre Covid-19’a Yönelik Tercih Edilen Metaforlar Yaş, Cinsiyet ve Çocuk Sayısı Açısından Farklılık Göstermekte midir? Alt Problemine Ait Bulgular

Sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisine yönelik oluşturdukları metaforlara ilişkin kavramsal kategorilerin sıralamasının (Çizelge 2) cinsiyete göre değişkenlik gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan değerlendirmelerin frekans ve yüzde değerleri Çizelge 3 ve Çizelge 4’te verilmiştir.

Metafor kategorisi	Frekans (f)	Yüzde (%)
1 Karamsarlık olarak Covid-19	50	17.79
2 Karmaşa olarak Covid-19	40	14.23
3 Kısıtlayıcı olarak Covid-19	39	13.87
4 Bulaşıcı olarak Covid-19	30	10.68
5 Bilinmezlik olarak Covid-19	23	8.19
6 Ölümü hatırlatıcı olarak Covid-19	23	8.19
7 Mücadeleye sevk edici Covid-19	21	7.47
8 Hastalık olarak Covid-19	20	7.12
9 Hayatın anlamını sorgulatıcı olarak Covid-19	14	4.98
10 Korkutucu olarak Covid-19	14	4.98

11 Kompo teorisi olarak Covid-19	6	2.13
12 Diğer	2	0.71
Toplam	281	100

Çizelge 3’te kadın katılımcıların Covid-19 pandemisine yönelik oluşturdukları metafor kategorilerinin sıralanışı incelendiğinde, karamsarlık kategorisinin ilk sırada yer aldığı, sırayla karmaşa ve kısıtlayıcı olarak Covid-19 kategorilerinin karamsarlık kategorisini izlediği görülmektedir.

Çizelge 4’teki veriler incelendiğinde erkek katılımcıların Covid-19 pandemisine yönelik oluşturdukları metafor kategorilerinin sıralanışı incelendiğinde, kadınların sonuçlarından farklı olarak karamsarlık kategorisinde yer alan metaforların üçüncü sıraya gerilediği ve kadın katılımcılarda dördüncü sırada yer alan “bilinmezlik olarak Covid-19” kategorisinin ilk sıraya yerleştiği, ikinci sırada da “Hayatın anlamını sorgulatıcı olarak covid-19” yer aldığı görülmektedir. Bu durum cinsiyet faktörünün Covid-19 pandemisine yönelik geliştirilen metaforik algıları değiştirdiği şeklinde yorumlanabilir. Buradan kadın katılımcıların daha karamsar bir duygu durumuna bürünürken, erkek katılımcıların daha çok pandeminin bilinmeyen yönlerinden ve oluşturduğu belirsizlikten etkilenecek hayatı sorgulamaya yönelik tavırlar geliştirdiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

Metafor kategorisi	Frekans (f)	Yüzde (%)
1 Bilinmezlik olarak Covid-19	21	14.89
2 Hayatın anlamını sorgulatıcı olarak Covid-19	19	13.47
3 Karamsarlık olarak Covid-19	15	10.64
4 Hastalık olarak Covid-19	15	10.64
5 Kısıtlayıcı olarak Covid-19	14	9.92
6 Bulaşıcı olarak Covid-19	13	9.21
7 Ölümü hatırlatıcı olarak Covid-19	12	8.51
8 Mücadeleye sevk edici olarak Covid-19	10	7.09
9 Karmaşa olarak Covid-19	8	5.67
10 Korkutucu olarak Covid-19	8	5.67
11 Kompo teorisi olarak Covid-19	5	3.54
12 Diğer	2	1.41
Toplam	281	100

Sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisine yönelik oluşturdukları metaforlara ilişkin kavramsal kategorilerin sıralamasının (Çizelge 2) 40 yaş altı ve 40 yaş üstüne göre değişkenlik gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan değerlendirmelerin f ve % değerleri Çizelge 5 ve Çizelge 6’da verilmiştir.

Metafor kategorisi	Frekans (f)	Yüzde (%)
1 Bilinmezlik olarak Covid-19	27	13.36
2 Bulaşıcı olarak Covid-19	26	12.87

3	Karamsarlık olarak Covid-19	24	11.88
4	Hayatın anlamını sorgulayıcı olarak Covid-19	21	10.4
5	Karmaşa olarak Covid-19	21	10.4
6	Hastalık olarak Covid-19	20	9.9
7	Kısıtlayıcı olarak Covid-19	20	9.9
8	Ölümü hatırlatıcı olarak Covid-19	15	7.42
9	Mücadeleye sevk edici olarak Covid-19	13	6.43
10	Korkutucu olarak Covid-19	9	4.45
11	Komplo teorisi olarak Covid-19	4	1.98
12	Diğer	2	0.99
Toplam		202	100

Çizelge 5 incelendiğinde 40 yaş üstü katılımcıların Covid-19 pandemisine yönelik oluşturdukları metafor kategorilerinin sıralanışı incelendiğinde, “Bilinmezlik olarak Covid-19” kategorisinin ilk sırada yer aldığı, minimal farklarla sırasıyla “Bulaşıcı olarak Covid-19” ve “Karamsarlık olarak Covid-19” kategorilerinin ikinci ve üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir.

Çizelge 6 incelendiğinde 40 yaş altı sağlık çalışanlarının ürettikleri metaforların benzerliklerine göre sıralaması yapıldığında 40 yaş üstü katılımcılarda farklı olarak ilk sırayı “Karamsarlık olarak Covid-19”ın aldığı, bunu “Kısıtlayıcı olarak Covid-19” ve “Karmaşa olarak Covid-19” kategorilerinin izlediği görülmektedir. Bu durum cinsiyet faktörüne benzer şekilde yaş faktörünün de Covid-19 pandemisine yönelik geliştirilen metaforik algıları değiştirdiği şeklinde yorumlanabilir. Çizelge 5 ve Çizelge 6’da verilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde; 40 yaş altı bireylerin karamsar düşünceye daha yatkın oldukları sonucuna varılabilir. Diğer taraftan 40 yaş altı katılımcıların kısıtlayıcılık kategorisinde %15’lik bir oran oluştururken (2. sıra) 40 yaş üstünde bu oranın %9.9’da kalması yaş ortalaması yükseldikçe kısıtlayıcılık faktöründen fazla etkilenmedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Ayrıca 40 yaş üstü bireylerin daha çok pandeminin bilinmezliğe ilişkin etkilerine odaklandıkları ve 40 yaş altı bireylerin karamsar bir tutum sergileyerek pandeminin kısıtlayıcı etkilerini sorguladıkları söylenebilir. Ayrıca 40 yaş üstü bireylerde %10.4’lük bir oranla “Hayatın anlamını sorgulayıcı olarak Covid-19” kategorisine dahil olan metaforik algı yüzdelerinin 40 yaş altı katılımcılarda %5.45’e gerilediği görülmektedir.

Çizelge 6. 40 yaş altı sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisine yönelik oluşturdukları metafor kategorilerinin sıralanışı			
Metafor kategorisi	Frekans (f)	Yüzde (%)	
1 Karamsarlık olarak Covid-19	41	18.63	
2 Kısıtlayıcı olarak Covid-19	33	15	
3 Karmaşa olarak Covid-19	27	12.27	
4 Ölümü hatırlatıcı olarak Covid-19	20	9.09	
5 Mücadeleye sevk edici olarak Covid-19	18	8.18	
6 Bilinmezlik olarak Covid-19	17	7.73	
7 Bulaşıcı olarak Covid-19	17	7.73	
8 Hastalık olarak Covid-19	15	6.82	
9 Hayatın anlamını sorgulayıcı olarak Covid-19	12	5.45	

10 Korkutucu olarak Covid-19	11	5
11 Komplo teorisi olarak Covid-19	7	3.18
12 Diğer	2	0.90
Toplam	230	100

Sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisine yönelik oluşturdukları metaforlara ilişkin kavramsal kategorilerin sıralamasının (Çizelge 2) çocuk sahibi olup olmama durumuna göre değişiklik gösterip göstermediği Çizelge 7 ve Çizelge 8’deki verilere göre değerlendirilmiştir.

Çizelge 7: Çocuk sahibi olan sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisine yönelik oluşturdukları metafor kategorilerinin sıralanışı			
Metafor kategorisi	Frekans (f)	Yüzde (%)	
1 Karamsarlık olarak Covid-19	52	15.12	
2 Karmaşa olarak Covid-19	40	11.62	
3 Bulaşıcı olarak Covid-19	40	11.62	
4 Kısıtlayıcı olarak Covid-19	37	10.75	
5 Bilinmezlik olarak Covid-19	36	10.46	
6 Hastalık olarak Covid-19	31	9.01	
7 Ölümü hatırlatıcı olarak Covid-19	30	8.72	
8 Hayatın anlamını sorgulayıcı olarak Covid-19	27	7.84	
9 Mücadeleye sevk edici olarak Covid-19	25	7.26	
10 Korkutucu olarak Covid-19	15	4.36	
11 Komplo teorisi olarak Covid-19	9	2.61	
12 Diğer	2	0.58	
Toplam	230	100	

Çizelge 8: Çocuk sahibi olmayan sağlık çalışanlarının Covid-19 pandemisine yönelik oluşturdukları metafor kategorilerinin sıralanışı			
Metafor kategorisi	Frekans (f)	Yüzde (%)	
1 Kısıtlayıcı olarak Covid-19	16	20.5	
2 Karamsarlık olarak Covid-19	13	16.7	
3 Karmaşa olarak Covid-19	8	10.25	
4 Bilinmezlik olarak Covid-19	8	10.25	
5 Mücadeleye sevk edici olarak Covid-19	6	7.69	
6 Hayatın anlamını sorgulayıcı olarak Covid-19	6	7.69	
7 Ölümü hatırlatıcı olarak Covid-19	5	6.41	
8 Korkutucu olarak Covid-19	5	6.41	
9 Hastalık olarak Covid-19	4	5.13	
10 Bulaşıcı olarak Covid-19	3	3.84	
11 Komplo teorisi olarak Covid-19	2	2.56	
12 Diğer	2	2.56	
Toplam	78	100	

Çizelge 7’deki veriler incelendiğinde çocuk sahibi olan sağlık çalışanlarının ürettikleri metaforların dahil edildiği kategorilerde ilk sırayı “karamsarlık olarak Covid-19”ın aldığı, bunu eşit frekans değerleriyle “bulaşıcılık ve karmaşa olarak Covid-19” kategorilerinin izlediği görülmektedir. Çizelge 8’deki veriler incelendiğinde çocuk sahibi olmayan katılımcıların %20.5’lik büyük bir oranla kısıtlayıcılık kategorisine dahil edilen metaforlar ürettikleri görülmektedir. Çocuk sahibi olan katılımcılar için %11.62 olan “bulaşıcılık olarak Covid-19” kategorisine dâhil edilen metaforların çocuk sahibi olmayanlarda %3.84’e gerileyerek belirgin bir azalma gösterdiği tespit edilmektedir.

3. SONUÇ ve TARTIŞMA:

Tıpkı diğer salgınlar gibi COVID-19 pandemisinin de dünya tarihinde yaşanan önemli kırılma anlarından biri olduğu, toplumların ve devletlerin reflekslerinin değiştiği bir kriz olduğu ortadadır. Küresel düzeyde yaşanan bu salgının bitmesi halinde bile psikososyal etkileri devam edecektir.

Bu araştırmada sağlık çalışanları tarafından geliştirilen metaforların gerekçeleri incelendiğinde elde edilen verilerin alanyazındaki benzer çalışmalarla uyum içerisinde olduğu (Görgülü-Arı ve Arslan 2020) ve pandeminin tüm düzeni alt üst eden, dünyayı etkileyecek şekilde hızlıca yayılan, ölümü hatırlatan, özgürlükleri kısıtlayan ve insanlara korku salarak karamsarlık oluşturan bir süreç olduğuna vurgu yapılmıştır. Diğer taraftan ahlaki değerlerin, maddi/manevi temizliğin ve sahip olduklarımızın değerinin anlaşıldığı bir süreç olarak ifade edilen pandeminin hayatın sorgulanmasına da neden olduğu görülmektedir. Her ne kadar katılımcılar tarafından üretilen metaforlarda bu salgınla başa çıkabilmek için topyekûn bir mücadele yapılması gerektiği ifade edilse de bilinmezlik ve karmaşa kategorilerine ait olan bazı metaforlarda “sürecin uzaması” ve “tedbirlere rağmen beklenen etkinin görülememesi” şeklinde öne sürülen bazı gerekçeler belirsizliğin hâkim olduğu bir geleceğe karamsarlıkla bakılmasına neden olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın bulguları genel olarak değerlendirildiğinde Covid-19 salgını sürecinde sağlık çalışanlarının gösterdikleri en temel tepkinin “karamsarlık” olması salgın döneminde sağlık çalışanlarına yönelik hazırlanacak olan strateji ve planlarda bu temel sorunun mutlaka ele alınması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, karamsarlık ile birlikte Covid-19 pandemisi ile ilgili sağlık çalışanlarının geliştirdiği hastalık, bulaşıcı, ölümü hatırlatıcı, korkutucu olarak nitelendirilen metaforların hiç de azımsanamayacak oranlarla karşımıza çıkması (toplamda %46. 91) salgın sürecinde sağlık çalışanlarının anksiyete ve depresyon riski ile karşı karşıya olabileceklerini düşündürmektedir. Diğer taraftan pandeminin sağlık çalışanlarında oluşturduğu psikososyal etkinin kısıtlayıcılık, bilinmezlik ve karmaşa olarak metaforik algılarına yansıma düzeyi de oldukça yüksektir.

Covid-19 pandemisinin olumsuz etkilerinden yaşamı korumaya yönelik alınan tedbirler kapsamında insanların evlerinde izole olması ve eve kapanma hali, okulların uzaktan eğitime devam etmesi ve sosyal mesafenin korunması gerekliliği bireylerin toplumdan soyutlanmasına neden olmaktadır. Literatürde sosyal izolasyon uzadıkça pandemi sonrası normalleşme süreçlerinde yakın sosyal ilişki düzeylerinin onarımının oldukça

zor olacağı bildirilmiştir (Karakaş 2020, 553). Salgınları kontrol altında tutmak için tedbirler ne kadar gerekliyse, toplumsal krizlerin olumsuz etkilerini en aza indirmek için de öngörülü davranmanın o kadar gerekli olduğunun farkına varılması önerilmektedir (Sarıbaşı 2019).

Salgınla mücadele çalışmalarında en ön saflarda mücadele gösteren sağlık çalışanlarının ürettikleri metaforlar içerisinde mücadeleye sevk edici olanların beklenmedik bir şekilde son sıralarda yer alması Covid-19 ile başa çıkılabileceği yönündeki düşüncelerinin de çok kuvvetli olmadığına işaret ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Ayrıca “karamsarlık olarak Covid-19” kategorisine giren metaforların frekans değerinin “mücadeleye sevk edici olarak Covid-19” kategorisine dahil edilen metaforların sıklık değerinin iki katından fazla olması dikkat alındığında yaşanan pandeminin sağlık çalışanlarının duygu durumlarını olumsuz etkilediği ve genel bir ruhsal çöküntüye yol açtığı sonucu çıkarılabilir.

Diğer taraftan katılımcıların yaş, cinsiyet ve çocuk sahibi olma gibi demografik özelliklerinin metaforlara ilişkin kavramsal kategorilerin sıralamasını değiştirdiği görülmüştür. Kadın sağlık çalışanlarının daha karamsar bir duygu durumuna bürünürken, erkek katılımcıların daha çok pandeminin bilinmeyen yönlerinden ve oluşturduğu belirsizlikten etkilenerek hayatı sorgulamaya yönelik tavırlar geliştirdiği görülmüştür. 40 yaş altı bireylerin 40 yaş üstüne göre kısıtlamalardan daha çok etkilendikleri ve karamsar düşünceye daha yatkın oldukları, 40 yaş üstü bireylerin ise muhtemelen hayat tecrübeleriyle orantılı olarak hayatı sorgulamaya yönelik daha fazla metafor geliştirdikleri belirlenmiştir. Diğer taraftan çocuk sahibi olanlarda Covid-19’un bulaşıcılık etkisine dikkat çeken metaforların daha fazla geliştirildiği görülmüştür. Bu durum sağlık çalışanlarının virüsle temas ihtimallerinin yüksek oluşundan kaynaklanan bulaş riskinden çocuklarını koruma içgüdüsünden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

Sağlık çalışanlarının metaforik algı formlarının değerlendirilmesi sonucunda Covid-19 pandemisi ile ilgili olarak geliştirilen metaforların kategorizasyonu sonucunda “karamsarlık” ile olanların ilk sırada yer alması katılımcıların psikolojik iyi oluş ile ilgili problem yaşadıklarını göstermektedir. Bu çalışmanın ve alanyazında yer alan diğer çalışmaların sonuçları dikkate alındığında psikolojik destek programlarının özelde sağlık çalışanları genelde ise tüm kurum ve kuruluşlarda çalışan bireylerin psikososyal iyi oluş düzeylerine katkıda bulunulması açısından faydalı olabileceği söylenebilir. Ayrıca bu çalışmada bireylerin pandemiyle ilgili algılarının demografik özellikleriyle de ilişkisi

olduğu belirlendiğinden destek programlarının hazırlanmasında yaş, cinsiyet vb. demografik özellikler de dikkate alınmalıdır.

Bu çalışmanın örneklemi oluşturulan sağlık çalışanlarının, özellikle sevdiklerinden uzakta kaldıklarını, hapis hayatı yaşadıklarını ifade ettikleri “kısıtlayıcılık” ile ilgili metaforların oluşturduğu kategorinin ikinci sırada yer aldığı dikkate alındığında sağlık çalışanlarının aileleri ve çocukları ile düzenli görüşmelerinin sağlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Durum bu açıdan değerlendirildiğinde sağlık çalışanlarının mesai saatlerinin yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliği ve sosyal ihtiyaçlarının giderebilmeleri için açıklıklar oluşturulması elzem görünmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, E. (2020). “Covid-19 ve sonrası: Disiplinlerarası bir yaklaşım”. ULİSA12, (3): 1-10.
- Akın, M, Zengin, O. (2020). “Düzensizliğin düzeni: Kaos kuramı ve sosyal hizmet”. Toplum ve Sosyal Hizmet, 31 (3): 1307-1323. doi: <https://doi.org/10.33417/tsh.702267>.
- Atar, A., Urgan, S., Erdoğan, P. (2020). “Covid-19 pandemi dönemindeki iyimserlik-kötümserlik ve yaşam tatmininin demografik değişkenler açısından incelenmesi”. Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities, 7(7): 263-278.
- Bozkurt, Y., Zeybek, Z., Aşkın, R. (2020). “Covid-19 pandemisi: psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler”. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar (Covid19-Özel Ek): 304-318.
Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/iticusbe/issue/55168/753233>. Son Erişim Tarihi: 02.02.2021
- Chen, Q., Liang, M., Li, Y., Guo, J., Fei, D., Wang, L., ve Wang, J. (2020). “Mental health care for medical staff in china during the covid-19 outbreak”. The Lancet Psychiatry, 7(4): e15-e16.
- Çalışkan Pala S., Metintas S. (2020). “Covid-19 pandemisinde sağlık çalışanları”. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, (5): 156-168. doi: <https://doi.org/10.35232/estudamhsd.789806>.
- Creswell, J. W. (2009). “Research Design”. Demir, S. B. (çev.) Araştırma Deseni (2015): Eğitim Kitap. Ankara-Türkiye.
- Ekici, G. (2016). “Öğretmen adaylarının ‘bilgisayar’ kavramına ilişkin metaforik algıları”. University of Gaziantep Journal of Social Sciences, 15(3): 755-781.
- Eraslan, L. (2011). “Sosyolojik metaforlar”. Akademik Bakış Dergisi, (27): 1-22.
- Eskici, G. (2020). “Covid-19 pandemisi: Karantina için beslenme önerileri”. Anatolian Clinic The Journal Of Medical Sciences, 25 (Supplement 1): 124-129.
- Görgülü Arı, A., Arslan, A. (2020). “Ortaokul öğrencilerinin covid-19’a yönelik metaforik algıları”. Turkish Studies. doi: <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44425>
- Güneş, A., Fırat, M. (2016). “Açık ve uzaktan öğrenmede metafor analizi araştırmaları”. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 2(3): 115-129.
- İşlek, E., Özatkan, Y., Bilir, MK., Arı, H.O., Çelik, H., Yıldırım H.H. (2020). “Covid-19 pandemi yönetiminde türkiye örneği: Sağlık politikası uygulamaları ve stratejileri.” Ankara: TUSPE Raporu.
- Kale, E. ve Çiçek, Ü. (2015). “Hemşirelerin kendi mesleklerine ilişkin metafor algıları”. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, (3): 142-151.
- Kandemir, F. (2020). “Bazı demografik değişkenler bağlamında Covid-19 pandemi neslinin dindarlık ve ölüm kaygısı ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma”. Tokat İlmîyat Dergisi 8(1): 99-129.
- Kaplan, T., Kızırdıcı, F. (2017). “Türkçe öğretmenliği ikinci sınıf öğrencilerinin “kültürel etkileşim”e ilişkin metaforik algılamaları”. SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi, 4(18): 614-627.
- Kararımak, Ö., Güloğlu, B. (2012). “Metafor: Danışan ve psikolojik danışman arasındaki köprü”. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4 (37): 122-135.
- Karakaş, M. (2020). “Covid-19 salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi”. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 40(1): 541-573.
- Kılıç, O. (2020). Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği: TÜBA Yayınları. Ankara-Türkiye.
- Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., Tan, H. (2020). “Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019”. Journal of the American Medical Association, 3(3): e203976. doi:10.1001/jamanetworkopen.2020.3976.
- Lakoff, G., Johnson, M. (2015). Metaforlar: İthaki Yayınları. İstanbul-Türkiye.
- Mayring, P. (2011). Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş :BilgeSu Yayınları. Ankara-Türkiye
- Nakışçı-Kavas, B., Develi, A. (2020). “Çalışma yaşamındaki sorunlar bağlamında covid-19 pandemisinin kadın sağlık çalışanları üzerindeki etkisi”. UASBD, 4(2): 84-112.
- Ovalı, F. (2020). “Yenidoğanlarda Covid-19 enfeksiyonları”. Anatolian Clinic The Journal of Medical Sciences, 25 (Supplement 1): 23-35.
- Özer, K. (2020). “Investigation of perceptions related to the covid-19 outcome in healthcare employees in the context of the stress level”. International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 6(36): 1725-1733.
- Pan, R., Zhang, L., Pan, J., (2020). “The anxiety status of chinese medical workers during the epidemic of Covid-19: A meta-analysis”. Psychiatry Investigation, 17(5): 475-480. <https://doi.org/10.30773/pi.2020.0127>
- Patton, Q.M.(2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri: Pegem Akademi. Ankara-Türkiye.
- Roozenbeek, J., Schneider, CR., Dryhurst, S., Kerr, J., Freeman, ALJ., Recchia G., van der Bles, AM., van der Linden, S. (2020). “Susceptibility to misinformation about COVID-19 around the world”. R. Soc. Open Sci. 7: 201199. doi: <http://dx.doi.org/10.1098/rsos.201199>
- Saatçi, G., Aksu, M. (2020). “Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan yabancı uyruklu öğrencilerin koronavirüs algılarını metafor yolu ile tespit etmeye yönelik bir araştırma”. Journal of Awareness, 5 (4): 617-630. Doi: <https://doi.org/10.26809/joa.5.042>.
- Sağlık Bakanlığı, (2021). “Genel Koronavirüs Tablosu”. Erişim adresi: <https://covid19.saglik.gov.tr>. Erişim tarihi: 02.02.2021
- Sarıbaş, S. (2019). “Geçmişten günümüze veba hastalığı ve kolektif bilinç: “çağımızın vebası” söyleminin kökenleri”. Journal of Social and Humanities Sciences Research. 6(42): 2470-2485.
- WHO, (2020). “Director-General’s opening remarks at the media briefing on COVID-19”. World Health Organization (WHO). Erişim Adresi: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---23-october-2020>. Erişim tarihi: 02.06.2022
- WHO, (2021). “WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard”. Erişim adresi: <https://www.who.int/> Erişim tarihi: 02.02.2021
- Yağar, F., Dökme, S. (2018). “Niteliksel araştırmaların planlanması: araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik”. Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi 2018:3(3): 1-9.
- Yıldırım, S. (2020). “Salgınların sosyal-psikolojik görünümü: Covid-19 (Koronavirüs) pandemi örneği”. Turkish Studies, 15(4): 1331-1351. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43585>
- Yüncü, V., Yılan, Y. (2020). “Covid-19 pandemisinin sağlık çalışanlarına etkilerinin incelenmesi: Bir durum analizi.” İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Ek Sayı): 373-401. Erişim Adresi: <https://www.researchgate.net/publication/344728664>. Son Erişim Tarihi: 02.06.2022